

Хинди антропонимите в българския език – особености и транскрипция

Валентина Тодорова-Маринова

Резюме

В доклада са представени някои социолингвистични особености на хинди антропонимите – неразделна част от индийския културен феномен. Изтъкват се характеристиките на двайсетте гласни и тридесет и петте съгласни в хинди, смислоразличителната им натовареност, включването им в определен морфемен състав. Обръща се внимание на съвременни звукови закони в хинди, както и писменото им отразяване с графичните знаци на писмеността деванагари. Аргументира се подходът при транскрибирането на кратки и дълги гласни, на беззвучни и звучни съгласни, на консонантни групи, на двата дифтонга, на наличните в хинди геминати и др. Посочват се възможностите за адаптирането на хинди фонемите към произносителните навици на българите и към правописните норми на кирилицата, фиксираща съвременния български книжовен език, с цел адекватното инкорпориране на изградените от тях лексеми в него.

Ключови думи: хинди, антропоним, звуков закон, транскрипция, транслитерация, деванагари, кирилица.

В условията на глобализация, при навлизането на огромно количество преводна литература за и от Индия от всички жанрове и различни езици, а също при все още слабата връзка на преводачи, журналисти и специалисти с техни колеги от съответните институции (ИБЕ и специализирания Център за подготовка и издаване на енциклопедии и енциклопедични справочници „Българска енциклопедия“ към БАН) се създават условия за изговорни и правописни неточности и непоследователности, които предизвикват колебания и недоумение и – предвид широкото им тиражиране в различни медии, са с непредсказуема мултипликативна сила и влияние. Това в най-голяма степен засяга използваните във всички езикови стилове топоними и антропоними, които биват споменавани и включвани непосредствено в процеса на межкултурна езикова (устна и писмена) комуникация. Цел на тази статия е изясняването на социолингвистичните и лингвистичните особености на съвременната антропонимична система на индийците с роден език хиндис оглед възможностите за максимално точно разпознаване, възприемане и писмено отразяване с кирилица в текстове на български език.

Предистория

От епохата на българското Възраждане до днес динамичното разширяване на културните хоризонти пред българите ангажира вниманието на няколко поколения именити учени, книжовници, преводачи, журналисти, писатели. Те полагат усилия за преодоляване на правописния разнобой и за стандартизиране на книжовния ни език, като активно участват – самостоятелно или в екипи на различни институции¹, в създаването на богата научна и популярна книжнина. Българският правопис е във фокуса на десетки публикации. Проведени са няколко правописни реформи и във връзка с всяка от тях правописните правила постоянно се допълват, актуализират и прецизират с различни упътвания, практически съвети, помагала, учебници, наръчници, справочници, речници и енциклопедии. Писмената и изговорната култура на съвременния образован българин биват повлияни от справочни издания от ХІХ и началото на ХХ в. и особено силно – от изданията от 30-те години (Бакалов 1925; Пиронков 1927; Бояджиева 1931; Младенов 1932; Данчови 1936, фототип. изд. 1993; Бакалов 1939; Марчевски 1940; Младенов 1941; Младенов 1943; Младенов 1947, и т.н.).

В някои от тях (Бакалов 1925, Пиронков 1927, Данчови 1936, Бакалов 1939, Марчевски 1940 и др.), както и в печатните издания от същия период, поради интерференция при превод от езици посредници, или поради колебания между транскрипция и транслитерация, някои географски названия и имена на личности, включително индийски, биват утвърдени с неправилен изговор и правопис², и макар това да променя фоно-морфологичните и семантичните им специфики, тези названия добиват гражданственост, регистрирана и в правописните и др. речници от ХХІ век.

В този богат документопоток – художествени произведения, научни, популярни, религиозно-философски, и др. трудове, съобщения и статии в пресата и пр., през първата четвърт на ХХ в. се откроява недостигът на ясни и научно обосновани подходи към правописа на названията от индийски езици. А индийският културен феномен присъства в културното пространство на нова България повече от 170 години³ – от периода на усилен преводна и журналистическа дейност на възрожденските ни книжовници и просветители до днес в преводни и авторски творби на наши съвременници. Интересът в България към Индия е отразен в различни обзори (Николаеви 1997: 68–72, Трайков 1997а: 47–52, Трайков 1997б: 42–48, Трайков 2003: 17–20, Ялъмов 2004: 419–425, Тодорова-Маринова 2010: 13–22, 25–34), позволяващи констатацията, че броят на авторите и на заглавията на съобщения, статии, очерци, монографии, видеоматериали, изследвания върху творчеството на

индийски автори, пътни бележки, научни разработки на въпроси от различни аспекти на индийската култура, преводи на художествена, научнопопулярна и специализирана литература, превод на филми, и др., интензивно нараства.

Към средата на ХХ в. в българската книжнина вече се е установила значителна част от названията на:

- индийски божества: Кàма, Кришна (с варианти Кршна, Кръшна), Индра, Вишну, Шива (с вариант Сива), Кàли, Бавани (вм. посочена в латиница *Бхавани*), и др.;
- географски обекти: джунгли (вм. посочена в латиница *джангала*, х. *джангал*), индустански, Хиндустан (с вариант Индостан), Пенджаб (от перс. пендж- при скр./х. панч-, х. Панджàб), Кашемир (вм. Кашмир), Инд (вм. х. Синдху или перс. Хинд), м.р. Ганг (вм. ж.р. Гангà), Делхи (вм. Дилли), Индия (вм. Бхарат);
- религиозни, философски и др. понятия: дева, девадàси, деватà, садху, будист, мàя, нирвàна, сутра, каста (от порт., вм. скр. *варна*), вишнуизъм, брахманизъм, будизъм;
- имена на митологични или епически персонажи и произведения, както и на лица деятели и съвременни личности: Мàну, Буда (вм. *Будха*– дума, посочена в латиница, х. Буддха), Сакия Муни (вм. Шакия Муни), Сидарта (вм. Сидхарта, Рама, Арджуна, „Рамаяна“, „Махабхарата“, рàджа; Валмики, Тагоре (Тагор), Прем Чанд (със запис в електронния каталог на НБКМ Чанд, Прем вм. псевдонима Премчанд), Ганди (вм. Гандхи), Неру (вм. Нèхру), Сингх (вм. Синх).

Адекватното транскрибиране на думи с индийски произход на български език в значителна степен дължим на проф. С. Младенов, проф. М. Арнаулов, Н. Райнов, В. Ставрев и др. В условия на разширяващи се възможности за достъп до различни чужди култури екип български езиковеди с ръководител проф. Л. Андрейчин разработва и представя научна обосновка на съвременните транскрипционни правила при предаване на имена от различни, вкл. и източни, езици през 1974 г. със сборника *Изговор и транскрипция на чужди имена в българския език*, в който е включена и статия за думите от хинди (Въгленов 1974: 381–390). В нея са представени графичната система *деванагари*, фонемният състав на хинди, основните правила за транскрипция, ударението в хинди и е приложена таблица с най-употребяваните в книжовния български език топоними и антропоними. Авторът посочва особеностите на кратка гласна [a], като изрично подчертава: „а кратко в хинди особено под ударение напомня нашето *ав* дума *част* и се произнася бързо, отсечено. Неударено, то се произнася съвсем без напрежение и с по-неясен тембър“ (Въгленов: 1974: 381). В статията се посочват като некоректно

транскрибирани названия *Индостани Хиндостан* вм. Хиндустан (пак там, 388), *рупия* вм. рупая и др. Малко по-късно е съставен *Списък на транскрибираните географски имена от Пакистан* (Евтимова 1982). През 1988 г. предложените транскрипционни правила биват допълнени и аргументирано биват отстранени някои неточности (Попов 1988: 40–50). Така постепенно се установяват повечето от правилата за транскрипция на индийски (вкл. и хинди) собствени и нарицателни названия в съвременния български книжовен език.

Изготвеното и огласено на конференция през 2004 г. становище и препоръки за правопис на индийски имена (Тодорова-Маринова, Розова 2009: 426–437; Розова, Тодорова-Маринова 2006: 105–122;) е резултат от продължителните наблюдения, анализи, дискусии и консултации между специалистите от специалност *Индология* в катедра „Класически изток“ към ФКНФ, подпомогнати от научните разработки на български език по проблеми на хинди фонетиката и фонологията (Варма 1978, Тодорова-Маринова 1987, Тодорова-Маринова 1995: 13–14, Тодорова-Маринова 1996: 13–23). Правилата за транскрипция на индийски (и в частност на хинди) собствени имена на български език по подразбиране отчитат главно фонетични, фонологични и морфонологични особености.

Социолингвистични особености на индийската, и в частност на хинди антропонимията

Индийските собствени названия на лица съдържат богата фонова информация, която е важно условие за правомерна идентификация, правилни транскрипционни решения и адекватно включване в пряка вербална комуникация.

Даването на хинди собствено (индивидуално, лично) име легитимира новороденото дете и го социализира като член на семейството, рода, социума, етноса. В СИ може чрез съчетаване на две имена да е вплетено СИ на бащата или име на почитано от семейството божество (или негов традиционен епитет). Определяща при избора на СИ е позицията на небесните тела в момента на раждането на детето. Денят на именуването, в който по традиция се изпълняват специфични обредни действия, се нарича *намакарана*, и изрично се съгласува с астролог. Този ден за новородено момче е единайсетият след раждането, за момиче – дванайсетият. По-точно (според *Грихя сутра*): „след десетия ден от раждането на първия ден от нова луна или от пълна луна, или от десетия ден след раждането до първия ден от втората година на детето“⁴. Собственото мъжко име по древното предписание следва да се състои от две или четири срички с придихание (*висарга*) в изгласа, а собственото женско

име – от нечетен брой срички, като последната е отворена и завършва на дълга гласна [-a] или на дълга гласна [-и]. Богат източник на собствени имена е огромният запас от съществителни нарицателни имена. Препоръката е да се избягват неблагоприятни и неподходящи думи, или такива, които лесно може да се паронимизират в думи с отрицателни или негативно оценъчна семантика. Езиковата практика доказва, че макар посочените изисквания и предписания да засягат древна епоха, тесе спазват и до днес.

Антропонимичната система в хинди-езичния ареал, а и в цяла Индия разкрива идейно-религиозни, ценностни, социални, философски и др. компоненти на индийската мисловност и култура като цяло. При формирането на тази система се отчитат социални факти и фактори. Актът именуване е дълбоко свързан с традиционната хиндуистка система, а тя е неразделна част от социалната йерархия в индийското общество.

В българското езиково мислене антропонимът е трикомпонентен – собствено име (СИ), бащино име=презиме (БИ), фамилно име (ФИ). Всеки от компонентите може да е двучленен по състав. Антропонимите в хинди от структурно гледище са двукомпонентни – собствено име (СИ) и колективно название, име на общност (КИ). Вторият компонент може да обозначава принадлежност към подгрупа на едно от четирите традиционни социални съсловия, т.нар. *варна*(каста), може да съдържа професионална характеристика или да посочва принадлежност към религиозна група.

Легитимация на принадлежност към най-висшето (брахманското) съсловие представят колективни названия като: Триведи (букв. *влaдеещ, знаещ трите Веди– Ригведа, Яджурведаи Самаведа*, напр.: Чейтаня ~, Прамод ~); Двиведи (букв.*влaдеещ, знаещ двете Веди*; напр.: Хазарипрасад ~, Махешчандра ~, Бхагаватипрасад ~); Тивари (букв. *усвоил, носещ тройно знание*, синоним на Триведи; напр.: Бхоланатх ~, Бхаратбхушан ~, Пушпа ~); Шукла (букв. *бял, светъл, лъчист, чист, ясен*; напр.: Девендра ~, Динкар ~, Акхилеш ~); Агнихотри (букв. *извършващ жертвоприношението към бог Агни*; напр.: Равиндра ~, Умеш ~); Шарма (букв. *стеснителен, скромнен*; напр. Ананд ~, Виджендар ~, Дипак ~, Кришна ~, Нилима ~); Джоши (букв. *астроном, астролог*; напр.: Химаншу ~, Рашми ~,); Мишра (букв. *смесен, обединен, общ*; напр. Анупам ~, Навнит ~), Бхатт (Гопал Кришна Бхатт „Акул“, и пр.

Вторият компонент на имена като Притхвирадх Чаухан, Карансинх Чаухан, Джитен Тхакурпоказва принадлежност към съсловието *кшатрия*. Колективното название Синх (букв. *лъв*) има и съсловно (Синх – от род на раджпут кшатрия, напр. Судхир ~,), и професионално значение (Синх – изповядващ сикхизма, напр. Кхушвант ~, Махип ~,). Конфесионална принадлежност към вишнуитска община демонстрира колективното название

Госвами (букв. *аскет, отшелник*, напр. Индира Госвами. За пряка връзка с джайнистка община свидетелства КИ Джайн/Джейн.

Агравал като втори компонент на име (КИ) сигнализира принадлежност към *вайшия* – търговската прослойка (напр. Балрам ~, Киран ~, Шейл ~). Като втори компонент в името Бохра съобщава съсловна принадлежност към търговци мюсюлмани в Гуджарат и Махаращра (Шармила Бохра „Джалан“ – третият компонент е псевдоним); Сетх – към богатата търговско-лихварска прослойка (напр. Раджи ~).

Съсловното име може да насочва и към ареал: имена с окончание [-ия] насочват към Раджастхан (Бхаратия, Далмия); Чатурведи, Шарма, Шукла – към Утгар Прадеш; Бхаттачаря, Чаттерджи, Рай/Рой – към Бенгал; Джха – към брахмани от Гуджарат или от Северен Бихар; Десаи, Крипалани – към Гуджарат, и т.н. КИ може пряко да обозначава принадлежност към етнос или да насочва към родно място: (Каликаранджан)Канунго – род от Канунгопал, (Рав Чхатрасал)Бундела – от съсловието кшатрия в областта Бунделкханд, (Кришна) Бихари – букв. *от Бихар, бихарски*. От образуващите прилагателни имена форманти с продуктивност в това отношение се отличава окончанието [-и], прибавено към названието на географския обект. Тя е продуктивна и в КИ на мюсюлмани: (Мир Баки)Ташканди – букв. *Ташкентски*.

Някои КИ, образувани със същата наставка (-и) пряко посочват занятие или социална позиция – най-често на род, на предци: (Харджендра) Чаудхари – букв. *старейшина*), (Ману) Бхандари – букв. *ковчезник, касиер; склададжия, готвач*.

Ярък белег на самоидентификация, популярен в средите на индийската интелигенция, е изборът – и съответно появата, на трети компонент (обикновено ограждан в кавички), който е творчески псевдоним или прозвище (П) с (авто-)оценъчна или охарактеризираща семантика: Сурякант Трипатхи „Нирала“ (букв. *безлюден, странен, особен*), Кришна Кумар „Ашу“ (от скр. *ашу-* – букв. *веднага, незабавно, начаса; бърз*(срв. с *ашу* кави – *поет импровизатор*); или деминутив от *аша* – букв. *надежда, упование*), Пурна Шарма „Пурана“ (букв. *древно предание*), Аббас Кхан „Сангдил“ (букв. *безсърдечен, жесток*). Разпространено е и ползването само на псевдоним: Премчанд (Дханпатрай Шривастав, с КИ, насочващо към варновата подгрупа на писарите), Агея (Сачидананд Хирананд Ватсян). Пропускането на КИ свидетелства за гражданска позиция и може да е акт на несъгласие с демонстрирането на съсловна принадлежност – Камлешвар (Саксена).

Сред СИ ясно се открояват имената, свързани с митологията и с имената или с епитетите на божества: м.р. Кришна (Крипалани), Рам (Патва), умалително Раму; Балрам (Агравал), Вишну (Прабхакар), Гаутама (Санял),

Кедарнатх (Синх), Нарендра (Кохли); ж.р. Кришна (Собати); Индра (Синха), Индира Гандхи, Махашвета Деви, и пр.

Хинди СИ може да е съставено от две имена, които се пишат или слято при спазване на традиционни правила за сливане (Раджендра, Ситарам, Саччидананд, Сатишрадх) или разделно Сатя Бхушан (Варма), Винод Шанкар (Шукла), Рам Прасад (Шарма). Собствени имена, състоящи се от повече от две срички, често се изписват разделно и са правописни дублети на слято изписваните.

Вербалното изразяване на уважение към човек (или към божество) в хинди се реализира, като след СИ или след термин за роднинство се прилага многозначната лексема *джи*(букв. *дишащ, живеещ, жив; почитаем, уважаем; господин/госпожа*). Поради позитивната си семантика същата лексема може да е част от СИ. Двете употреби биват различавани по наличието на обръщение, призив, апел, подтикване към разговор или действие в изречението: Кришна джи, ... (*Г-н/почитаеми Кришна, ...*), бехан джи, ... (*Сестрице, ...*), бхай джи (*Почитаеми братко, ...*). Отсъствието на апел най-често означава, че джи е част от собственото име. Прибавянето на лексемата *джикъм* КИ е сигнал за голяма дистанция, каквато съдържа и употребата на английската заемка *мистър*– обръщения в хинди като „Мистар Шарма, ...“, „Мистар Ядав, ...“ носят характеристика на свръхофициалност и препятстват непринуденото общуване.

Деванагари, фонологичната система на хинди и транскрибирането на собствените хинди имена с кирилица

Писмената система *деванагари*, отразяваща графично звуковете от фонологичната система на хинди (ФХ), има петдесет и осем знака, вкл. помощните надредни и подредни – т.нар. съкратени писмени обозначения на съответните гласни или на характерни за гласните смислоразличителни признаци. В българската азбука графемите са тридесет. Писмен знак за наличния в хинди, проследим по отношение на процеса на формирането си, звук [ц] в деванагари няма. От фонологичната система на хинди отсъстват фонемите [ъ] и [ж] и съответно в деванагари няма графемите за тях.

В деванагари хоризонтална надредна черта съединява графемите в границите на една дума и не се предполага различаване на печатни от ръкописни графемите – ръкописните варианти на графемите демонстрират само индивидуалния стил на пишещия. Деванагари не разполага с главни букви – графична подсистема, подпомагаща идентифицирането на собствените имена, изписвани с кирилица.

Присъщите на деванагари писмени знаци за дифтонгите – преден [ай] и заден [ау], имат по две различни фонемни реализации и не отразяват съвременната в хинди тенденция към монофтонгизация.

Фонологичната система на хинди е предмет на задълбоченото изследване на Манджари Охала (Охала 1983). Тя включва двадесет гласни (16 монофтонга и 4 дифтонга), и тридесет и пет съгласни. Във фонологията на българския книжовен език (ФБЕ) гласните са шест, а съгласните са двадесет и две (вкл. [дж]и [дз]).

Ударението в хинди думата бива определяно като силово, динамично (Основна...1983: 14; Вългенов 1974: 386), „но значително по-слабо изразено, отколкото в българския език“ (Тодорова-Маринова 1996: 14) и привидно е свободно. Всъщност мястото на словното ударение пряко зависи от минимум два фактора:

а) отстояние от края на думата – ударена най-често е предпоследната, т.е. втората, сричка от дясно наляво, като дори сричка със силно редуцирана или дори с елидирала крайна кратка гласна [а] се смята за първа;

б) наличие или отсъствието на дълга гласна в думата – поради времетраенето си и свързаната с него сила на издишната струя дългите гласни се възприемат като акцентувани. При наличие на повече от една дълги гласни в думата най-лявата дълга сричка създава впечатление за второ ударение.

На вокалната система на хинди от фонологична гледна точка наред със смислоразличителния признак *дължина* е присъщ и признакът *назализираност*. За фонологията на БКЕ и двата признака са ирелевантни – с удължаване (от 17% до към 30%) във времетраенето се характеризират ударените гласни, но това удължаване е смислоразличително само за малък брой думи омографи (вълна и вълна̀).

От фонетична гледна точка в хинди се регистрира въздействието на няколко съвременни звукови закона: редукция на кратка гласна [а] в определени позиции; екавизъм на кратка гласна [а] пред задна съгласна [х]; монофтонгизация; дифтонгизация.

В хинди се наблюдава дифтонгизация на съчетанието от назализирана гласна [а], следвана от глайд [в], т.е. хинди съчетанието [ав] звучи [ау], но този звуков тип не се отбелязва графично на деванагари.

Езиковите реализации на индийски антропоними с българска кирилица от последните десет години недвусмислено очертават няколко проблемни правописни зони при транскрипция: на кратка гласна [а]; на трите дълги гласни [а, и, у]; на удвоени съгласни.

В позиция абсолютно начало на думата, след друга гласна и пред консонантни съчетания кратката гласна [а] не търпиредукция и звучи ясно и не

напрегнато – резултат от стремеж към отворен изговор и към облекчаване на консонантни струпвания. Не търпи редуция в същите позиции и назализираният корелат на кратката гласна [a].

Хинди фонологията не разполага с присъщата на съвременния БКЕ[ъ] – дълга, напрегната, ниска, задна гласна от рядък тембров клас. Кратка гласна [a] в неударена позиция фонетично търпи две степени на потъмняване (слаба [Û] и силна [ə]) в зависимост от позицията си спрямо ударената сричка в думата. Но наличието на фонетично потъмняване не може да е аргумент за отразяване на кратката ненапрегната хинди гласна [a] с графемата за дългата напрегната и често привличаща ударението българска [ъ]. Още повече, че подразбиращо се присъствие на кратка [a] е значимо и за определяне на мястото на ударението в думата, т.е. отразяване с [ъ] би сигнализирило неточно или грешно ударение. Това ни задължава да транскрибираме кратка хинди гласна [a] винаги с българска [a]: Рашми (Джоши), а не Ръшми; Лакшмикант, а не Лъкшмикант; Джагдиш, а не Джъгдиш, и т.н.

Кратка гласна [a] се подлага на екавизъм само в позиция пред съгласна [x] и то в нарицателни имена. В СИ това е невъзможно: Ра̀гхунàтх, а не Регхунàтх, защото ударението в думата първи компонент при самостоятелна употреба е Ра̀гху.

Тъй като дългата хинди гласна [a] в краесловие е морфонема маркер или за лица деятели, или за образуване на женски СИ, отбелязването ѝ със знак за акцентувана гласна [à] е задължително. При наличие на две дълги гласни в думата най-лявата може да се означае със слабо ударение, но това най-често е излишно.

Антропонимите в санскрит за м.р. имат краен звуков компонент придихание (окончание за им.п.), благодарение на което предхождащата го гласна не изпада, т.е. при транскрибиране на имена от по-ранни епохи, както и на такива от митове, легенди и епически произведения краесловната гласна, вкл. кратка [a] задължително се отразява: Нала, Рама, Арджуна, Ганеша, Накула, Бхима, Бхишма, Юдхищхира и т.н. Но в съвременната хинди фонологична система такъв изглас придихание няма и произхождащите или свързаните с митологични персонажи СИ на личности от съвременното са Нал, Рам, Арджун, Ганеш и пр. Същото се отнася и за композитите: скр. Рамешвара, но х. Рамешвар; скр. Вишванатха, но х. Вишванатх.

Кратка гласна в краесловие на СИ от м.р. се запазва само след съчетания от две съгласни: Нарендра (Моди), Нарендра (Нагдев), Раджендра (Ядав). В западните хинди диалекти и в пенджаби в застъпника на втория компонент в посочените и подобни собствени имена композити (свързани с почитта към бог *Индра*) се демонстрира метатеза на крайна кратка гласна [a], която следва да

се отразява коректно при транскрипция с кирилица: Раджендар, Джогиндар и др. Метатеза на крайна кратка гласна [a] (при сравнение със санскритския първоизточник) демонстрират и краесловни съчетания [-шма] и [-шна] в СИ от м.р., транскрибирането на които следва съвременния им изговор: Бхишам (Сахни), Кришан (Чандар).

Смислоразличителна в хинди е опозицията на кратка [и] и дълга [и]. И двете гласни са устойчиви, не се редуцират и се транскрибират с българската [и], като за обозначаване на дължината следва да се използва знак за ударена гласна [ì]– няма причини за поява на глайд след гласната, т.е. не Гурдийп (Пури), а Гурдìп; не Дийпак (Чопра), а Дìпак. Няма причина и за поява на протетична гласна [и] в СИ, представлящи съчетания от изглас на първия компонент [йа]+абсолютно начало на втория компонент [и]. Резултатът от исторически протеклия закон за сливане на тази морфемна граница е [е]: с произход [сатйа+Индра] – Сатйендра (Нат Бозе), а не Сатиендра.

Смислоразличителна е и дългата гласна [е] и транскрибирането ѝ следва да е винаги [е], т.е. Рамеш, ане (д-р) Рамиш (Чандра).

За ФХ консонантна система релевантни са признаците *преградност // проходност, неназалност // назалност, непалаталност // палаталност, беззвучност // звучност, сонорност, непридихателност // придихателност*. В парадигматиката на графичната система деванагари съгласните фонемни са отразени според мястото на тяхната артикулация. По локален признак и с оглед признаците беззвучност // звучност и непридихателност // придихателност се обособяват пет групи съгласни с краен член назал [н] (или негов фонемни вариант), или билабиалната[м]. Под влияние на класическия персийски език особено след XII в. в арийските езици като цяло навлизат фонемите [ф]и [з], налични и сега във ФХ. Обозначенията им в деванагари са графемите на съгласни от същия локален ред с подреден знак точка. Транскрибират се с наличните в кирилицата означения на [ф]и [з]. Фонемните варианти на [н] не се маркират като такива.

Особеност на ФХ е наличието на четири ретрофлексни по начин на артикулиране преградни съгласни, които с цел различаване от неретрофлексните може да се отбелязват с главна кирилска буква: [Т, ТХ, Д, ДХ], с пети, артикулиран по същия начин, назал, и два ретрофлексни вибранта, идентифицирани от българи като едноударен [Р]и придихателен едноударен [Рх]. Посоченият ред съгласни графично се отразява – в научни текстове се транслитерира с общоприет сред специалистите вариант на латиницата, където латинските означения на фонемите [т], [тх], [д], [дх], [н], [р] или [рх]са прецизирани с диакритичен подреден знак точка за отбелязване на ретрофлексността. Предвид ограничения брой опозиции, в които този

признак е смислоразличителен, и съобразно възможностите на кирилицата и произносителната практика на говорещи хинди българи при транскрипция на СИ, съдържащи ретрофлексна съгласна, тя се отразява с графичния знак на най-близката по звучене неретрофлексна такава, както следва: [т], [тх], [д], [дх], [н], [р] или [рх –Тхакур, Бхатт.

Придихателност във ФБЕ няма и придихателните съгласни при писмено отразяване се транскрибират с прибавяне на [х] към знака на съответната непродихателна: Чандранатх, а не Чандранат; Сурендранатх, а не Сурендранат (Натха е един от епитетите на бог Шива); Рагхурам (Раджан), а не Рагурам. За избягване на смислови грешки при възприемане отразяването на наличното придихание при транскрибиране с кирилица е повече от препоръчително, тъй като би дало възможност и за коректно четене.

Във ФХ значимо и смислоразличително е удвояването на съгласни. Неотбелязването му в СИ може да обиди или да доведе до недоумение притежателя на името, защото насочва към различно лексикално значение: т.е. не бхат (букв. ж.р. *огнище, пещера, беда*; м.р. *воин, войник*), а Бхатт (брахман). Същото явление е познато на българския език само при съчетанията [нн] и [тт], и е урегулирано със съответните правоговорни и правописни правила, но с оглед коректното предаване и на фоновата информация удвоените хинди съгласни следва да се транскрибират като такива.

В заключение можем да обобщим, че коректното разпознаване, възприемане и писмено отразяване с кирилица на собствени имена от хинди е не само желателно, но и напълно възможно. Изказаните тук съображения и аргументи илюстрират и потвърждават това. Най-често некоректните прочити и транскрибиране на СИ от хинди антропонимичната система са резултат от влияние на трети език (посредник). Правомерната транскрипция изисква повнимателно боравене с чужди източници и консултиране със специалист. Само при такъв подход може да се съхранява и за българския читател ценната фонова информация, имплицирани в собствените и колективните хинди имена.

Бележки

1 Българско книжовно дружество (1869), Министерство на народното просвещение (1879), БАН (1811), Българска енциклопедия към БАН (1955), Съвет за правопис и стандартизация на географските имена (1973).

2 За названия на географски обекти и примери от включените очерци за 13 европейски езика вж. напр. в: *Наредба № 6/12.06.1995 за транскрипция на чужди географски имена на български език*, посл. доп. 1999. За топоними и антропоними вж. напр. във: Влахов, Сергей. *Енциклопедичен речник от Авгий до Яфет : Чужди собствени имена в езиковия*

свят на българина. София, 1996; *Нов правописен речник на българския език*/Отг. ред. В. Станков. София, 2002).

3 Подробно вж. в: Тодорова-Маринова В. Ст. В търсене на истината : 170 г. художествен превод в България за и от Индия : Доклад пред *Втората международна конференция „Индия в българската наука“*, юни 2017.

4 Цит. по: <http://ejonok.ru/names>

Цитирана литература

Бакалов 1925: Бакалов, Георги Ив. *Писатели и книги : Ч. 1. Чужди писатели*. София и др., 1925. – (Библ. „Нов път“)

Бакалов 1939: Бакалов, Георги Ив. *Енциклопедичен речник на чуждите думи*. София, 1939.

Бояджиева 1931: Бояджиева, Иванка. *Пълен български правописен речник : Съдържащ 35 000 думи*. София, 1931.

Варма 1978: Варма, Вимлеш Канти. *Фонетика на хинди : [Учебник за студентите от СУ „Климент Охридски“]*. София, 1978;

Влахов 1996: Влахов, Сергей. *Енциклопедичен речник от Авгий до Яфет : Чужди собствени имена в езиковия свят на българина*. София, 1996.

Въгленов 1974: Въгленов, Михаил. *Индийски (хинди) имена. – В: Изговор и транскрипция на чужди имена в българския език*/ Състав. Л. Андрейчин и М. Въгленов. София, 1974.

Данчови 1993: Данчов, Никола и Иван Данчов. *Българска енциклопедия : Т. 1–2*. Фототип. изд. в два тома на кн. от 1936 г. в една кн. Велико Търново, 1993.

Евтимова 1982: Евтимова, Татяна. *Списък на транскрибираните географски имена от Пакистан*. София : ГУГК, 1982. – (Съвет по правопис и транскрипция на географски имена, кн. 23).

Марчевски 1940: Марчевски, Марко. *Малка литературна енциклопедия: Т. 1–2*. София, 1940.

Младенов 1932: Младенов, Стефан. *Речник на чуждите думи в българския език : С обяснения за произхода и състава им*. София, 1932.

Младенов 1941. Младенов, Стефан. *Етимологичен и правописен речник на българския книжовен език*. София, 1941.

Младенов 1943: Младенов, Стефан. *Речник на чуждите думи в българския език : С обяснения за потекло и състав*. София, [1943].

Младенов 1947: Младенов, Стефан. *Речник на чуждите думи в българския език : С обяснения за потекло и състав*. София, [1947].

Николаеви 1997: Николаеви, Анна и Николай. *Рабиндранат Тагор и България. – В: Индия в българската наука: Доклади и съобщения от научната конференция, посветена на 50-годишнината от Независимостта на Индия, 6–7 март 1997 г.* София, 1997.

Основна... 1983: *A Basic Grammar of Modern Hindi*. 4. ed. Delhi, 1983.

Охала 1983: Ohala, Manjari. *Aspects of Hindi Phonology*. Delhi, 1983.

Пиронков 1927: Пиронков, Александър. *Малък литературен речник*. Пловдив, 1927.

Попов 1988: Попов, Димитър. *За произношението и транскрипцията от хинди на български език. – В: Съпоставително езикознание*, 1988, № 3.

Розова, Тодорова-Маринова 2006: Розова, Надежда и Валентина Тодорова-Маринова. *Правопис и изговор на индийски думи в съвременния български език. – В: Български*

изтоковедски изследвания : [20 години ЦИЕК]: Юбилеен сборник/ Състав. Ал.Федотов и др. София, 2006.

Тодорова-Маринова1987: Тодорова-Маринова, Валентина Ст.Фонетичните системи на съвременния хинди и на съвременния български език, доклад, *Конференция по съпоставително езикознание*, Институт за чуждестранни студенти, София, 1987.

Тодорова-Маринова1995: Тодорова-Маринова, Валентина Ст.[âiehindî sîkhé] Aa[eihndIsaIKoM = Учебник по хинди за начинаещи: AnintensiveCourseinHindiforBeginners(с учебен хинди-българско-английски речник). София, 1995.

Тодорова-Маринова1996: Тодорова-Маринова, Валентина Ст. Фонологичните системи на съвременния хинди и на съвременния български език.– В: *Съпоставително езикознание*, XXI, 1996, № 2.

Тодорова-Маринова, Розова2009:Тодорова-Маринова, Валентина и Надежда Розова.Правопис и изговор на индийски думи в съвременния български език. – В:20 години „Индология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“: Доклади от международната юбилейна конференция, проведена от 29.VI. до 2.VII.2004 г. в София. София, 2009.

Тодорова-Маринова2010: Тодорова-Маринова, Валентина Ст. *Рецепция на индийския културен феномен в българската книжнина (1984 –2009) : Критико-библиографски преглед*.София, 2010.

Тодорова-Маринова2011: Тодорова-Маринова, Валентина Ст.[âiehindî sîkhé] Aa[eihndIsaIKoM = Учебник по хинди за начинаещи: AnintensiveCourseinHindiforBeginners(с учебен хинди-българско-английски речник). 2. изд. София, 2011.

Трайков 1997а: Трайков, Веселин. Отгласът в българския печат от обявяването на Независимостта на Индия. – В: *Индия в българската наука : Доклади и съобщения от научната конференция, посветена на 50-годишнината от Независимостта на Индия*, 6–7 март 1997 г. София, 1997.

Трайков 1997б: Трайков, Веселин. Възрожденска България и Индия. – В: *Светилник*, 1997, № 1.

Трайков 2003: Трайков, Веселин. Видни българи от периода на Възраждането за Индия : Приносът на Г. С. Раковски. – В: *Светилник*, 2003, № 5.

Ялъмов 2004: Ялъмов, Тодор. Индия в България (Индия в българското книжовно пространство 1878–1944). – В: *20 години индология в СУ „Св. Кл. Охридски“ : Доклади от международната юбилейна конференция, проведена от 29.VI до 2.VII.2004 г. в София*. София, 2009.

За автора

Публикации в списание МАНАС:

Тодорова-Маринова, Валентина. Из лабиринта на източното провербиално пространство: зоонимът кон в източните пословици. – Във: *Манас: Южна Азия: Идентичност и културно многообразие*, Том 1, 1, 2014.

Тодорова-Маринова, Валентина. Уеларизмите: Атрактивни паремии в хинди. – Във: *Манас: Традиция и модерност в индийската култура*, Том 2, 1, 2015.